

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора педагогічних наук, професора Ящук Інни Петрівни

на дисертаційне дослідження Безлюдної Віти Валеріївни

«Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов

у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.)»,

представленої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі

спеціальностей 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки,

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок з галузевими науковими програмами. Практика роботи сучасних вищих педагогічних навчальних закладів свідчить про нагальну потребу організації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищій школі. Це пов'язано з багатофункціональністю їх діяльності, динамічними змінами у сфері іншомовної освіти, необхідністю безперервного вдосконалення іншомовної комунікативної і методичної компетенцій.

Незважаючи на численні наукові дослідження взаємопов'язаного навчання іноземної мови і цілісного розвитку особистості при оволодінні іноземною мовою, не можна визнати закінченими пошуки цілісного підходу до її вирішення. Вивчення наукової літератури та практики навчання іноземним мовам у вищій школі дозволяє констатувати, що проблема професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у означений період не отримала теоретичної і практичної завершеності.

Важливо відзначити, що представлене дисертаційне дослідження є складником наукової теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний

реєстраційний номер № 0111U009198) та держбюджетної теми «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу» (0111U007536), виконаної в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Тему дослідження затверджено вченовою радою університету (протокол № 2 від 22.09.2015 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 15.12.2015 р.).

Високий ступінь обізнаності Віти Валеріївни з теорією та практикою професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у період 1948–2016 рр., дав змогу дисерантці чітко визначити тему, об'єкт і предмет дослідження. Позитивне враження справляє також мета, завдання, визначення методів дослідження.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою системно проаналізовано теорію і практику професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України у період 1948–2016 рр.; виконано історіографічний аналіз проблеми й обґрунтовано теоретико-практичні аспекти розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України 1948–2016 рр.; обґрунтовано авторську періодизацію розвитку теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України: I-й період – кризово-реформаційний (1948–1970 рр.); II-й – пошуково-дослідницький (1971–1990 рр.); III-й – конструктивно-реформаційний (1991–2004 рр.); IV-й – євроінтеграційний (2005–2016 рр.); розкрито організаційно-методичні засади (зміст, методи, форми, засоби) професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах; виявлено особливості та тенденції розвитку (позитивні, негативні, суперечливі) професійної підготовки

майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України в теорії і практиці досліджуваного періоду; з'ясовано чинники (сталі та змінні) становлення теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (політичні, економічні, соціокультурні); визначено перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України.

3. Нові факти, одержані здобувачем. Завдяки ретельно зібраний і надзвичайно репрезентативній джерельній базі дослідження, що містить 557 найменувань, зокрема 56 знайдено в архівосховищах України (фонди Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державний архів м. Києва, Центральний державний архів громадських об'єднань, Державний архів Харківської області, Чернігівський обласний державний архів дисертантка змогла обґрунтувати авторську періодизацію розвитку теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України; розкрити організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах; виявити особливості та тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах України в теорії і практиці досліджуваного періоду; з'ясувати чинники становлення теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; визначити перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України у досліджуваний період.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення рукопису

дисертації, автореферату, монографії, опублікованих статей і тез доповідей В. В. Безлюдної переконливо засвідчує, що авторський підхід до розкриття вибраної теми можна характеризувати як інтердисциплінарний, фундаментальний і багатоаспектний. На нашу думку, аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані на сс. 6-8 вступу до автореферату.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, як-то: теоретичні, емпіричні, порівняльно-історичний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний, історико-системний.

Наголосимо, що охоплення й аналіз означеного історичного проміжку дали автору можливість виявити зміни, особливості, напрями та тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВПНЗ України, що дало змогу вийти на рівень значущих наукових узагальнень і вагомих висновків, викладених у висновках до розділів й у загальних висновках, а тому вірогідність і достовірність одержаних дисертанткою результатів є незаперечною.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Переконані, що здобуте дисертанткою нове історико-педагогічне знання важливе для поглиблення розуміння історичних процесів минулих років і вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у майбутньому. Дисертаційна робота Безлюдної Віти Валеріївни містить нові, раніше не захищенні наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке передбачало на основі теоретичного узагальнення результатів історико-педагогічного аналізу виконати системний аналіз теорії і практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України в контексті суспільно-політичних, економічних, соціокультурних змін 1948–2016 pp.

Матеріали дисертації містять окремі повчальні аспекти, здатні сприяти їх критичному осмисленню з перспективою їх використання.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Можна погодитися з практичною значущістю проведеного дослідження, оскільки сформульовані в дослідженні положення та висновки відображають об'єктивну інтерпретацію розвитку професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 1948–2016 рр. і можуть слугувати фундаментом підвищення якості іншомовної освіти з урахуванням педагогічно цінних надбань сучасного етапу. Положення, результати й висновки дослідження виступатимуть потенційним базисом наукової діяльності студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів із проблем історії розвитку іншомовної освіти.

Результати дослідження знайдуть застосування у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем у вищих педагогічних навчальних закладах, самоосвітньої діяльності студентів факультетів іноземних мов, для розроблення нормативних та варіативних педагогічних курсів. Матеріали наукового пошуку може бути спроектовано на сучасне полікультурне освітнє середовище України.

7. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційної роботи науково виважена й логічно вибудована. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі – «Теоретико-методологічний аналіз дослідження» схарактеризовано історіографію проблеми, проаналізовано методологічні засади дослідження, уточнено сутність ключових понять; розкрито генезу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

На підставі ретроспективного аналізу джерельної бази виокремлено три групи історіографічних праць: 1) праці радянського періоду (кінець 40-х – 80-ті рр. ХХ ст.), присвячені вивченю історії викладання іноземних мов, змісту та методиці навчання іноземних мов; 2) праці доби перебудовчого процесу з нових національно-демократичних позицій (90-ті рр. ХХ ст. – 2004 р.), які розділено на дві підгрупи: перша – 90-ті рр. ХХ ст. – присвячена підготовці майбутніх учителів іноземної мови у вищій школі, теоретичним і методичним основам практичної підготовки вчителів, становленню і розвитку пріоритетних напрямків такої підготовки в діяльності педагогічних навчальних закладів; друга – 2001–2004 рр. – позначена вивченням змісту, форм і методів підготовки майбутніх учителів, зокрема й учителів іноземної мови в педагогічних навчальних закладах; 3) праці сучасного періоду (2005–2016 рр.), присвячені проблемі розвитку навчання іноземних мов, зокрема й у ВПНЗ України, в контексті соціально-політичних, соціально-культурних та економічних подій, явищ і процесів (с. 45 рукопису).

Без сумніву, провідне місце у першому розділі посідає розроблена Вітою Валеріївною авторська періодизація професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (1948–2016 рр.): *I-й період – кризово-реформаційний* (1948–1970 рр.); *II-й – пошуково-дослідницький* (1971–1990 рр.); *III-й – конструктивно-реформаційний* (1991–2004 рр.); *IV-й – євроінтеграційний* (2005–2016 рр.).

Значна увага дисерантки приділена розкриттю методологічних основ дослідження, що охоплюють системний, синергетичний, історико-хронологічний, культурологічний, компетентнісний, діяльнісний, особистісний, просторово-середовищний підходи, розглянуті із зачлененням вивірених науковою принципів: науковості, сутнісного аналізу, цілісності, історико-педагогічної об'єктивності, історико-часової корекції, ретроспективно прогностичної спрямованості, парадигмального

співвідношення історико-педагогічного матеріалу, конструктивнопозитивного аналізу історії педагогіки.

Дослідниця наочно продемонструвала методологію професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у ВПНЗ України (1948–2016 рр.) на рисунку 1.2. (с. 83 рукопису дисертації).

Безлюдна В. В., проаналізувавши сутність ключових понять дослідження: «підготовка», «професійна підготовка», «професійно-педагогічна підготовка», «підготовка майбутнього вчителя», «вчитель іноземної мови» дала визначення поняттю «професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов», яке розглядає як процес засвоєння студентами основ теоретичних, спеціальних знань і застосування їх на практиці; опанування вмінь і навичок іншомовного спілкування для успішного виконання професійних завдань пізнавального, практичного характеру, потрібних для застосування у майбутній професійно-педагогічній діяльності; сформованість важливих для майбутнього фахівця професійних якостей.

У другому розділі «Загальнопедагогічні тенденції професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов (1948–1970 рр.)» Віта Валеріївна проаналізувала реформаторські й реорганізаційні процеси в системі вищої освіти досліджуваного періоду.

Дисертантою з'ясовано, що в зазначений період було реорганізовано вищі педагогічні навчальні заклади, відкрито педагогічні інститути іноземних мов, збільшено кількість вищих педагогічних навчальних закладів (учительських і педагогічних інститутів) із філологічними факультетами та факультетами іноземних мов, діяльність яких відзначалася спрямованістю на підготовку майбутніх учителів іноземних мов.

У змісті підготовки майбутніх учителів іноземних мов визначено нові загальнопедагогічні тенденції, як-от: розвиток педагогічних ідей як векторів спрямованості змісту освіти на збагачення вчителя знаннями загальнокультурного плану, з одного боку, та знаннями ідеологічного й вузькоспеціального плану, з іншого; посилення спеціальної, мовної

підготовки майбутніх учителів іноземних мов; посилення психолого-педагогічної, загальноосвітньої, загальнонаукової, політехнічної, практико-зорієнтованої, лінгвістичної спрямованості змісту підготовки.

Установлено базованість підготовки майбутніх учителів іноземних мов у 50-ті – 60-ті роки ХХ ст. на опануванні теоретичними знаннями (загальнопедагогічними й методичними), підкріпленими спостереженнями за шкільною практикою та апробованими в ході активної і пасивної педагогічної практики в школі.

Проведене дослідження дало змогу виявити такі напрями професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, як: підготовка вчителів для роботи в 7-річних школах (учительські інститути); підготовка вчителів для роботи в середніх школах (педагогічні інститути), що пов'язано з формуванням нової концепції розвитку середньої школи: перехід до обов'язкової 8-річної освіти (50-ті – початок 60-х рр.); перехід до середньої освіти (друга половина 60-х рр. ХХ ст.).

У третьому розділі «Тенденції розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах реформи загальної і професійної освіти (1971–1990 рр.)» розкрито зміст професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Зміст розділу представляє результати аналізу теоретико-методичних основ удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Узагальнено основні методи (граматико-перекладний, аудіовізуальний та аудіолінгвальний, комунікативний і свідомо-порівняльний, сугестопедичний та емоційно-смисловий тощо), форми навчальної та позанавчальної діяльності (спецсемінари та спецкурси, індивідуальні та групові консультації, робота КІДів) і засоби навчання (ТЗН, діапозитиви, діафільми, кінофільми) для проведення навчально-виховної роботи.

З'ясовано, що у досліджуваний період відбулося посилення професійно-педагогічної спрямованості позаудиторної роботи, істотне збільшення кількості годин на вивчення психолого-педагогічних дисциплін,

на проходження педагогічної практики, появу великої кількості факультативних дисциплін, орієнтованих на школу, введення у програми педагогічних і спеціальних дисциплін професійно-педагогічної тематики, що в сукупності окреслило тенденцію посилення професійно-педагогічної спрямованості змісту професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, вибудуваної з урахуванням реальних потреб шкільної освіти.

У четвертому розділі «Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в умовах глобалізаційних процесів (1991–2004 pp.)» проаналізовано реформаційні процеси у вітчизняній системі вищої освіти та окреслено вимоги до підготовки майбутніх учителів іноземних мов у системі ступеневої освіти.

Згідно з предметом дослідження дисеранткою приділено достатню увагу аналізу нормативно-правових зasad професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у окреслений період, на основі аналізу яких схарактеризовано тенденції державної освітньої політики з підготовки майбутніх учителів іноземних мов за такими напрямами: інтенсивний розвиток процесу всесвітньої формалізації та уніфікації освіти загалом і мовної зокрема під впливом глобалізаційних процесів; структурно-функціональна перебудова вищої школи, що уможливила адаптацію системи вищої освіти, її гуманітарного складника до нових умов суспільного та політичного життя шляхом розвитку ідей гуманізації та гуманітаризації освіти у ВПНЗ; законодавче оформлення переходу вітчизняної школи від унітарності до варіативності; посилення статусу навчального предмета «Іноземна мова» (особливо англійської мови) як засобу міжнародного спілкування з огляду на глобалізацію та багато ін.

Установлено, що під впливом політичних і соціально-економічних чинників розвитку вищої освіти підготовку майбутніх учителів іноземних мов було вперше зорієнтовано на прийняття системи чітко визначених рівнів і кваліфікацій.

У п'ятому розділі «Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах євроінтеграції (2005–2016 pp.)» проаналізовано зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; висвітлено основні положення державної політики щодо модернізації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у контексті вимог Болонського процесу; окреслено інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов; наведено напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

З огляду на те, що зарубіжний досвід є цінним ресурсом для розвитку та насичення новими ідеями вітчизняної практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов Безлюдна Віта Валеріївна проаналізувала професійну підготовку майбутніх учителів іноземних мов у провідних зарубіжних країнах (Велика Британія, Німеччина, Франція, Польща, США, Швейцарія, Італія, Чехія, Угорщина, Фінляндія, Естонія), виявивши їх загальні та специфічні особливості.

Установлено, що євроінтеграційний період зумовив низку змін професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, як-от появу, крім традиційних, освітніх інновацій: переведення фокусу уваги з теоретичної на практичну підготовку; перетворення методики на комплексну, багатовимірну та міждисциплінарну науку, зорієнтовану на вивчення різнопланових феноменів усіх сфер навчання, процесу опанування іноземної мови; зміщення акценту під час навчального процесу з учителя на студента; визначення пріоритетом навчання майбутніх учителів іноземних мов напрацювання компетенцій (загальнокультурної, соціокультурної, комунікативної та культурологічної тощо), а не засвоєння теорії.

На основі результатів ретроспективного вивчення проблеми дисертанткою запропоновано перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов: формування навичок самостійної іншомовної підготовки на основі застосування

елементів інтерактивних технологій, розроблення та реалізація програм подвійного диплома, широке використання ІКТ у процесі професійної підготовки, підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, удосконалення системи контролю якості професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, посилення практичної спрямованості освітнього процесу, упровадження перспективного зарубіжного досвіду.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні узагальнення та висновки, систематизація матеріалу в таблицях та рисунках.

Наведене вище дає підстави стверджувати про загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, прирошення знань у галузі історії педагогіки з актуальних питань професійної освіти.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. При обґрунтуванні періодизації професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України досліджуваного періоду, здійсненого із застосуванням викладеної методології (розділ 1, с. 63-66) при розкритті другого періоду – 1971–1990 рр. – пошуково-дослідницького, варто зазначити законодавчі нормативно-правові документи, які регламентували зміст та особливості підготовки учителів.

2. У підрозділі 2.1. “Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах в умовах освітніх реформ” дослідниця приділила більше уваги змістовій складовій. Критичного

аналізу та узагальнених висновків потребує технологічна складова підготовки майбутніх педагогів.

3. У другому розділі дисертації досить кваліфіковано здійснено аналіз організаційно-методичних основ вдосконалення професійної освіти майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах. Водночас варто було би дослідниці подати узагальнену інформацію про особливості організації самостійної роботи студентів, зазначавши при цьому обсяг та співвідношення до аудиторного навантаження студентів(с. 173-174).

4. Дисертантка у другому розділі “Загальнопедагогічні тенденції професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов” (1948–1970 рр.) досить глибоко проаналізувала вітчизняний досвід та, на жаль, не приділила належної уваги аналізу видів та особливостей педагогічної практики майбутніх педагогів.

5. В розділі 3 при розкритті змістово-процесуальної складової професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов варто було би чіткіше представити узагальнену інформацію про варіативну складову змісту підготовки фахівців, навівши чіткі приклади спецкурсів та факультативних занять.

6. Позитивно оцінюючи розкриття у третьому розділі дисертації форм, методів, засобів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, на нашу думку варто було би не лише описати інноваційні підходи, а й представити узагальнений матеріал щодо переліку інноваційних та традиційних підходів освітнього процесу і подати даний матеріал у вигляді таблиці.

Загальний висновок. Подана до захисту докторська дисертація В. В. Безлюдної «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948–2016 рр.)», відповідає вимогам до докторських дисертацій (п.п. 9, 10, 12, 13

постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. «Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»), є актуальним, самостійним, ґрунтовним, завершеним дослідженням, що пройшло належну апробацію. Його результати мають вагоме значення для розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки та освітньої практики. На підставі цього рекомендуємо спеціалізованій вченій раді Рівненського державного університету присвоїти Віті Валеріївні Безлюдній науковий ступінь доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.01 – «загальна педагогіка та історія педагогіки»; 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор
декан факультету початкової освіти та філології
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академії

І.П. Ящук

*Гіршє
Зб. македон*

*S.S. захищаю
Вітка S.C.*

І.П. Ящук

